

1991 m. Sausio 13-ajai prisiminti

ALEKSANDRAS RADŽIUS

SAUSIO 13-OJI

*Kražiai iš naujo pasikartojo
Neverkė motinos,
nešarojo.
Rožinio sveikamarijų
kartojo...
kartojo...*

*Neverkė seserys,
neimanavo.
Rankom susikabinę
tėviškos dainų
dainavo...
dainavo...*

***

*Tanko geležys virpa,
kopdamos sunkiai į kalną,
tankisto pirštai suvirpo,
lauždami šiltą duoną:
mūsų motulė ją kepti,
mūsų sesulė dalino*

***

*Prie barikadų
plieno nereikia,
ugnies tik tiek, kad
rankos sušiltų.
Reikia dar žodžio,
reikia dainos,
kad išsigastų
plienas kovos.*

***

*Be žemės
nebūtų mūsų,
be žodžio
nebūtų Žemės.
Viešpatie,
tai tavo Kraujas
sruvena mūsų gatvėmis,
Viešpatie,
tai tavo Kūnas
prikaltas kulkomis prie žemės.*

***

*Lengva jums
peršauti jauną krūtinę,
lengva jums
tankais sutraiškyti kūnus,*

*bet kaip jūs peršausit
lietuvišką žodį?
Kaip jūs sutraiškyt tankais dainą?
Kaip išsprogdyt giesmę?
Ji kyla ir kyla vyturėliu,
ir skamba Vilniaus bokštai,
skamba Neris ir slėniai,
visas Nemunas gaudžia.*

Didvyriškos moterys

SES. ONA MIKAILAITĖ

Daugmaž prieš 70 m., 1933 m. pavasarį, Dotnuvos Žemės ūkio akademijoje studentų ateitininkų korporacija „Gabija“ su rengė moters inteligentės teismą. Lietuvos katalikė inteligentė moteris buvo kaltinama įvairiais nusizengimais: per mažai domisi gynu mokslu ir nerodo šioje srityje kūrybinio veržlumo; nesistengia protingai tvarkyti savo gyvenimo, per daug seka modas ir, nepažindama pati savęs, akiai seka vyrus. Be to, ji dar nėra padariusi ryškesnės teigiamos įtakos Lietuvos visuomenei, neįstengė savarankiškai pasireikšti. Dar buvo metamas kaltinimas dėl moterų tuštybės ir savitarpio nesolidarumo.

Lietuvę moterį inteligentę atkakliai gynė ypač dvi Lietuvių Katalikų moterų draugijos žymios veikėjos – dr. Veronika Karvelienė ir Stefanija Ladigienė. Jos tvirtino, jog neteisinga moteris kaltinti, nes jos nebuvo skatinamos prie veiklaus, savarankiško gyvenimo, buvo slopinama moters iniciatyva. Moteris inteligentė dar nesuskubo parodyti savo sugebėjimų ir, be to, didelė moters padarytų nuodėmių dalis tenka vyrams... Moteris nėra išsigimusi, ji kenčia, sumindžiota vyro aistrų. Esamomis sąlygomis ji jau yra daug nuveikusi, ypač organizacinių darbų, tačiau ji nesiafišuoja kaip vyrai ir todėl jos darbai dažnai nekeliama viešumon.

Teismo nuosprendis buvo toks: moteris inteligentė išteisinama, atsižvelgiant į sunkias ir nepalankias dabartinio gyvenimo sąlygas, kuriose visgi ji yra nemažai nuveikusi.

Ir štai, po 70-ties metų dr. Aldona Vasiliauskienė, Vilniaus universiteto dėstytoja rašo apie moters Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikloje (*Lituanus*, 2000, nr. 1, p. 59-73), kur iš 600 priklausančių LKM akademijai, pusę narių sudaro moterys.

Pirmoje LKM akademijos konferencijoje 1922 m. įkurta moterų sekcija, kuriai vadovavo dr. V. Karvelienė, o antrajame suvažiavime sekcija įteisinta visam laikui ir jai pirmininkauti išrinktos dr. O. Narušytė, teisininkė O. Beleckienė, tarptau-

tinės teisės daktarė O. Labanauskaitė. Nuo tada moterys mokslininkės vis aktyviau ir gausiau ėmė dalyvauti akademijos veikloje: jos nagrinėjo tokias temas, kaip moterų emancipacijos eigą bei katalikų moterų mokslines užduotis. Sovietmečiu ši veikla Lietuvoje nutrūko, tačiau ji tęsiama iš-eivijoje, kur lietuvės katalikės moterys dirbo įvairiose profesijose ir reikišėsi LKMA suvažiavimuose, skaitydamos pas-kaitas įvairiausiomis mokslinėmis temomis.

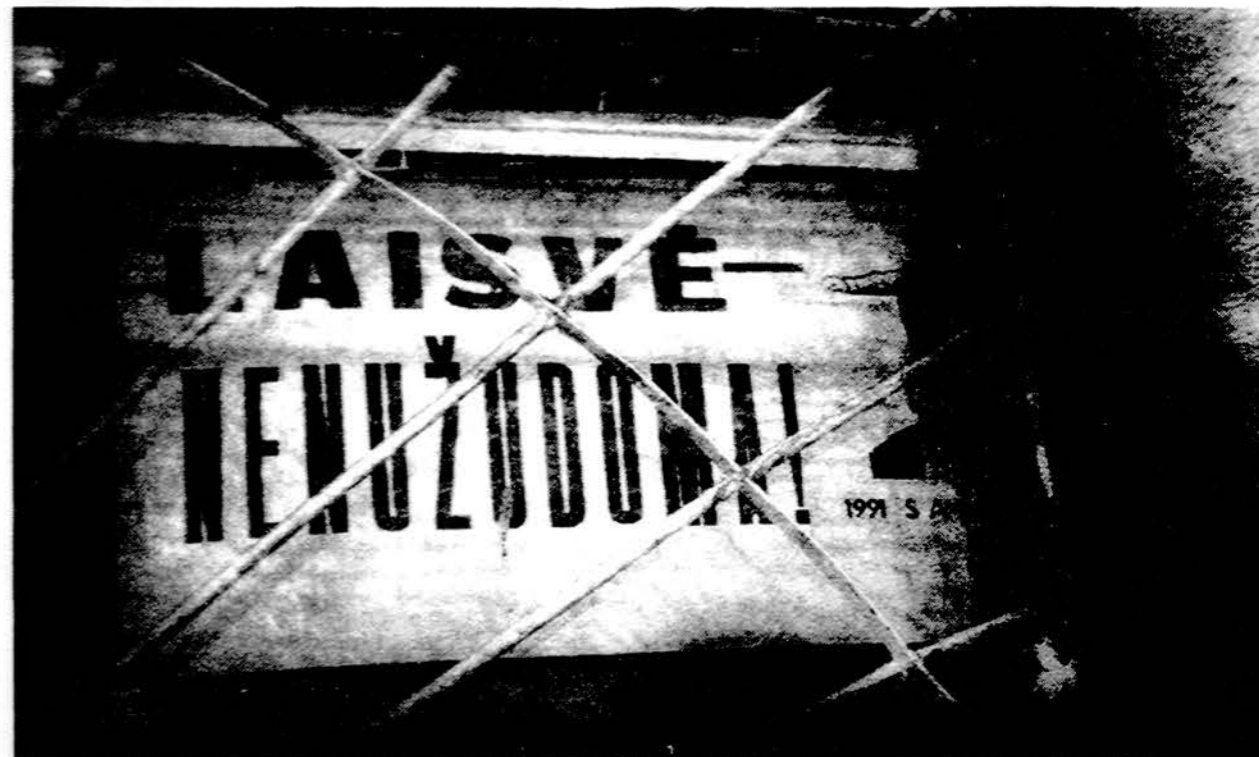
Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, LKMA sugrįžo į tėvynę ir paskutiniu metu dešimtmečiu lietuvės katalikės inteligentės sparčiai stumiasi pirmyn mokslinio darbo bei visuomeninio veikimo srityse. Štai 1993 m. prof. Aldonai Šlepetytei-Janačienei Vatikano suteiktas žymuo „Pro Ecclesia et Pontifice“ už katalikišką veiklą.

Dalia Marcinkevičienė, pirmininkaujanti Vilniaus universiteto studijų centrui, 2003 m. rašė, jog pastaruoju dešimtmečiu lietuvės moterys yra pasiekusios pasigėrėtinų rezultatų mokslo bei pedagogikos srityse. Ji pateikia įdomias statistikas: 47 proc. dėsto socialinius mokslus, o 54 proc. humanitarinius. Jos nuomone, Lietuvos moterų viešąją veiklą skatina vyrų neveiklumas. Sovietmečiu moterims teko itin sunki našta – jos buvo atsakingos už kone viską šeimoje ir visuomenėje. Atgavus laisvę, moterys geriau prisitaikė prie esamų sąlygų. Po-sovietinėje Lietuvoje visuomenėje kaskart ryškėja vyrų krizė: neįstengdami prisitaikyti, vyrai tampa pasyvesni ir linksta į depresiją. Tuo tarpu moterys rodo sumanumą, darosi vis labiau savarankiškos bei sugeba kurti sau nepriklausomą gyvenimą. Jos drąsiai rieškiasi viešame gyvenime, nors vengia „feminizmo“ (Lithuanian papers, 2003, no. 17).

Algimanta Žukauskienė, jau penktą sezoną vedanti Vilniaus populiarią televizijos laidą „Moterų laimė“, vieno laikraščinio pokalbio metu pasisakė, jog „Lietuvos moterų likimai yra įdomesni nei vyrų, jos kabinasi į gyvenimą. Vyras yra tik šalia tos moters. Bet tik tas mūsų mentalitetas per daug patriar-chalinis. Sociologai, tyrę moterų ir vyrų padėtį Lietuvoje, padarė išvadą, jog Lietuvai reikia šiek tiek feminizmo, gerąja prasme – tokio sveiko, pakeliamos moterų“ (Iš interviu *Amerikos lietuvių*, 2004, liepos 24, nr. 30).

Gausūs ir gražūs nūdienos lietuvių moterų pasiekimai iš tikrųjų pastatyti ant pečių tarpkario inteligentų moterų, įsi-jungusių į visuomeninę veiklą ir daug prisidėjusių prie tuometinės Lietuvos kultūrinimo bei socialinės pagalbos darbų. Pla-čia ir našią moterų veiklą Lie-tuvoje išugdė Lietuvių katali-kių moterų draugija, kuri iki 1940 m. buvo išplitusi po visą kraštą, turinti 42,000 narių 410 skyriuose. Į šią draugiją dažnai įstodavo jaunos moterys iš stu-dencijų ateitininkų gretų.

LKM draugijos eilėse dirbo

Prano Abelkio nuotr.

būrys iškilų moterų, kurių var-dai skamba iki pat mūsų laikų. Ši draugija joms atvėrė duris ir į kitas organizacijas kaip, pvz., Lietuvių katalikų mokslo aka-demiją.

Viena tokių iškilų veikėjų buvo Magdalena Galdikienė (1891-1979), vadovavusi LKM draugijai daugmaž 20 metų ir buvusi išrinkta į Seimą. Ją prisimena jos bendradarbis ir glo-botinė Ona Beleckienė: „M. Galdikienė LK moterų draugi-jai pirmininkauti pradėjo 1917 m. ir tą našta tempė daug metų be atlyginimo ir kokios nors materialinės naudos, dažnai net iš savo kišenės paremdama pinigais draugijos reikalus... Ji ne tik pirmininkavo tuo pat lai-ku buvo *Moters* redaktorė, Kat. moterų sekretoriato pirmi-ninkė, Kataliko veiklos centro moterų atstovė ir dar buvo kviečiama, visur kur reikėjo prisidėti reikšmingu ar kūrybiniu darbu... Ji buvo žmogus plataus diapazono, gilaus tikroviškumo, neišpasakytos išvermės ir iš-tikimybės savo darbui – savo idealams ir siekimams“ (iš neseniai Lietuvoje išspausdintų O. Beleckienės atsiminimų).

Iš LKM draugijos centre val-dybos narių pažymėtinos dr. V. Karvelienė, dr. M. Ruginiene, St. Ladigienė, E. Gvildienė. Centro valdybos sekretorė Apo-lonija Sereikytė (1907-2002) pasižymėjo dideliais organiza-ciniais sugebėjimais. Dirbusi ketverius metus, visus nuste-bino 1936-ųjų rudenį įstodama į Nekaltos Pr. Marijos vienuo-lyną Marijampolėje. Tuomet ji nežinojo, jog tas žygis bus pradžia odisejos, ją vedančios anapus Atlanto, kur ji dirbs sa-vos vienuolijos bei lietuviškos iš-eivijos naudai Amerikoje. Draugijos reikalų vedėja buvo Adelė Dirsytė (1909-1955), kuri už šią katalikų moterų ir už ateitininkų veiklą vėliau tapo Sibiro kankine. Mergaičių globos sekcijoje sumaniai dir-bo Ona Gaigalaitė-Beleckienė (1906-1989).

1933 m. Stefanija Ladigienė rašė apie anų laikų sąlygas, ra-gindama moteris burtis ir mo-kytis drauge dirbti: „Gyvename blogus laikus. Žmonės pikti, gyvenimas sun-klus, pinigų trūksta, visus var-gina nekantrumas. Širdys su-akmenėjo, kiekvienas nori, kad tik jam būtų gera, o apie kitus

visai nenori galvoti...“ Toliau ji kalba apie moters apaštalavimą ne vien savo šeimoje bei arti-moje aplinkoje, bet ir einant į visuomeninę veiklą: „Jai reikia eiti į draugijas, kad jose ben-dromis jėgomis galėtų atlikti tuos užsibrėžtus uždavinius. Čia jos gali sustiprėti dvasia, tvirtiau išsipareigoti ir surasti naujų jėgų vykdyti savo apaš-tališkai misijai... Ne be reikalo tiek daug gražių viltčių moterų rankoms yra patikėta; jos daug gali, jos turi reikiamos išver-mės ir drąsos; jos turi jautrumo ir išmanymo...“ (*Esame*: dien-raštis, atsiminimai, laiškai: Vil-nius 2003; išleido Lietuvos gy-ventojų genocido ir rezistenci-jos tyrimo centras). Pati Ladi-gienė dirbo su pavasarininkais, ateitininkais, Lietuvių kat. mo-terų draugijoje, Moterų komi-tete tėvynei ginti ir buvo iš-rinkta į Seimą. Rašė straips-nius, redagavo kelis leidinius.

Ona Beleckienė, kuriai teko drauge su Ladigienė dirbti ir bendrauti, savo atsiminimuose taip pat prisimena našią anų laikų veiklą, į kurią buvusi įtraukta: „veikla apėmė visas šeimos ir visuomeninio gyveni-mo sritis – tautinę, religinę, švietimo, socialinės globos, mo-tinos ir vaiko sveikatos apsau-gos, ekonominę ir kultūrinę. Tiems darbams reikėjo žmonių: veiklių, energingų, negailinčių savo širdžių ir jėgų, kad gyveni-mą galėtų gerinti ir gražinti. Draugija pasirinko šūkį: 'Tiesa ir Meilė' – pagal Kristaus žodžius: 'Tiesa išlaisvins jus!' igavo gilią gyvenimišką pras-mę, o nesavanaudiška meilė praskynė kelius į visuomenės ir valstybės gyvenimą“ (iš O. Be-leckienės atsiminimų).

Sovietams okupavus Lietuvą, ši daugiasakė veikla nutrūko, o žymėms moterims dar teko eiti skaudžiu kantių kelius Si-biro lageriuose bei tremtyje. Jų veiklą apvainikavo didvyriška kanti.

Ona Gaigalaitė-Beleckienė su dukrele buvo suimta 1941 m. birželio 14 d. savo bute Kau-ne. Tuo metu ji buvo jauna, 35-erių metų moteris. Išvežta į Sibirą, ji drauge su Uršule Starkiene, taip pat buvusia LKM draugijos veikėja, 15 me-tų išgyveno Sibiro tremties kančias, kol pagaliau 1956 m. buvo leista grįžti į Krauną.

1946 m. kovo mėnesį suimta generolo Kazio Ladigos žmona Stefanija (vyras jau buvo su-šaudytas), tuo metu buvusi 45-erių metų. Sibire iškentėjo 11 metų – iki 1957-ųjų, kuomet grįžo Lietuvon. Daugmaž tuo pat metu, Vilniuje gyvenusi Ladi-gienės bute, areštuota ir Lukiškėse įkalinta mokytoja Adelė Dirsytė, dėsciusi vokiečių kalbą Salomėjos Nėries gimna-zijoje. Nuteista Sibiro griežto režimo lageriu 10-tiai metų, išvyko būdama 37-erių ir mirė Sibiro taigose, nesulaukusi savo išlaisvinimo dienos.

Stefanija Ladigienė drauge su Adele Dirsyte kalėjo Lukiškėse su 50-60 kitų moterų ir mergaičių, uždarytų vadina-moje „cigankoje“, kur iš trijų pusių siena, o iš ketvirtos ge-ležiniai virbai. Dar 1936 m. vie-noje moterų konferencijoje St. Ladigienė kalbėjo: „Jokia išo-rinė prievarta, kalėjimai ir pančiai negali padaryti mus nesamais – mes esame“ (iš kny-gos *Esame*).

Viena kalinių, gimnazistė Zina Viščiūtė, pasakoja apie anas baises dienas:

„Vos spėjus apsidairyti, prie manęs priėjo viena ir klausia: Kiek? Išgirdusi, kad dešimt, nusišypojo. (Nenusimink, bu-sime kartu, čia mūsų daug). Tai buvo aukšta moteris, giedrių, gilių akių, skambaus balso, jau-na, bet jau sidabrinėmis gi-jelėmis plaukuose – ponis Ste-fanija Ladigienė, generolo K. La-digos žmona, šešių vaikų moti-na. Taip, mūsų daug. Pasienio gultuose greta jos A. Dirsytė – tyli, vis mąstanti, stebinti mo-kytoja. Kitame pasienyje taipgi mokytoja nuo Ukmergės, Mari-ja Pociūnaitė, kuri priglaudė mane po savo užsiklojimais...“

Nukelta į 2 psl.

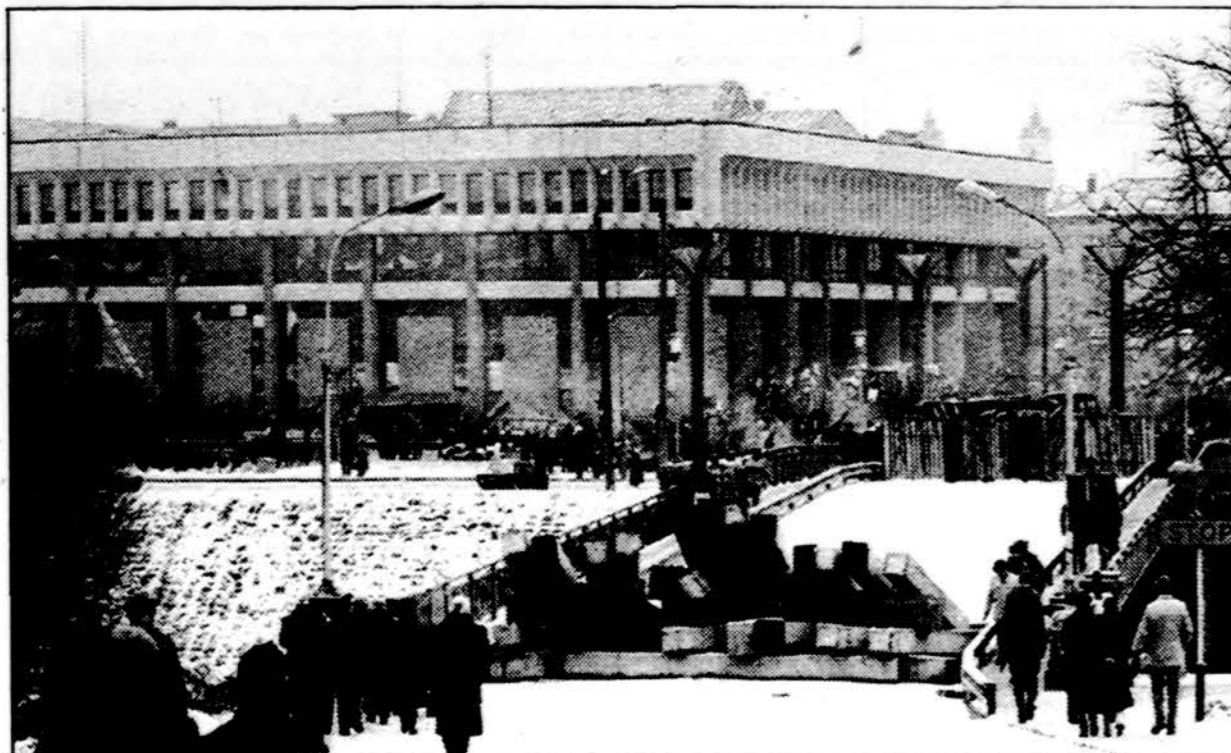
TURINYS

Lietuvės moterys nepalaužiamos.

Galimybės paminėti prel. M. Krupavičiaus sukaktį. Mokslinė konferencija.

Gyvenu meniu.

Nuotaukinas kalėdinis koncertas Lemonte.

Barikados ant Žvėryno tilto, saugančios privažiavimą prie Aukščiausiosios tarybos rūmų 1991 m. sausio 13 d. V. Guėvičiaus (Elta) nuotr.

Galimybės paminėti M. Krupavičiaus

120-ąsias metines

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

„Jis buvo didis lietuvis, didelis patriotas, didis mūsų politikas ir visuomenininkas, o tautotojų tokių vyrų retai pasitaiko“, – gen. Stasys Raštikis.

„Bet ir būdamas idealistas, jis matė, ko Lietuvai realiai reikia, ir dirbo jai, kaip realistas: vadovavo įstatymų kūrimui, aprūpino žmones žeme, kelė žemės ūkio kultūrą. Jo darbų pagrindinis motyvas – lietuvių tautos ir žmonių gerovė“ – biografas Petras Maldeikis.

„Jis buvo seimų laikų žymiausias Lietuvos politikas ir visuomenės veikėjas. Šitas valingas, veiklus, ryžtingas ir materialiai svarus žmogus iršė neišdildomomis raidėmis savo vardą politinėje ir socialinėje Lietuvos istorijoje...“ – prof. Stasys Šalkauskis.

Tai trijų asmenų atsiliepimai apie prel. Mykolą Krupavičių, kurio 120-ias gimimo metines šimtmetis švenčiame. Pernai gegužės mėn. Vilniuje buvo paminėtos, ką tik jau cituoto, filosofo, kulturologo, pedagogo Stasio Šalkauskio 110-osios gimimo metinės. Šia proga konferencija surengė Lietuvos Mokslo akademija, Lietuvos katalikų mokslo akademija, Filosofijos-sociologijos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas ir Valstybės statistikos departamentas. Ar panašaus pripažinimo ir pagerimo nėra užsitarnavęs prel. Mykolas Krupavičius?

Vis plačiau mintis kompleksiskai įvertinti M. Krupavičiaus veiklą ir labiau įamžinti jo vardą Lietuvoje. Pradžiai to-

ku įamžinimo sumanytojai siūlo svarstyti šiuos klausimus: Sukurti M. Krupavičiui skirtą internetinę svetainę.

Vienoje vietoje sukaupti ir sutvarkyti jo archyvą. Paruošti ir išleisti monografiją.

Pastatyti paminklą Lietuvoje. Išleisti jam skirtą pašto ženklą.

Sukurti apie jį dokumentinį filmą.

Jo vardu pavadinti gatves, mokyklas.

Išsteigti jo vardo premiją, stipendijas.

Kitos galimybės:

Pastatyti jo vardo biblioteką.

Pasirūpinti M. Krupavičiaus palaikų perkėlimu į Lietuvą.

Pasirūpinti jo įvertinimu už žydų gynimą karo metais.

Įvertinti informaciją apie M. Krupavičių Lietuvos mokyklose – jei reikia, ją papildyti.

Paruošti televizijos laidų ciklą.

Tikimasi, kad pasiūlymų bus daugiau, o jau išvardinti bus surašyti, atrinkti bei sukonkretinti.

Šiomis dienomis abiejose Atlanto pusėse yra kontaktuojami asmenys, norint sužinoti jų nuomonę šiuo klausimu ir kviečiant išsijungti į šį projektą. Negalint asmeniškai išsijungti, yra prašomi surasti savo partijoje ar organizacijoje aktyvų asmenį, kuris domėtųsi šiuo klausimu. Siūloma suorganizuoti visuomeninę komisiją prel. Mykolo Krupavičiaus įamžinimo projektui paruošti ir įgyvendinti. Galvojama, kad šis pla-

nas galėtų tapti pilietiniu projektu. Norima, kad į šį reikalą įsitrauktų daugelio partijų ir organizacijų atstovai. Jie visi būtų lygiateisiai. Manoma, kad šiuo klausimu galima pasiekti bendrą sutarimą ir pritarimą tarp katalikų bei netinkinčiųjų, tautinės krypties ir visų likusių partijų, tarp įvairių pažiūrų intelektualų. Prel. M. Krupavičius priklauso visai Lietuvai!

Prie kvietimų pridedama trumpa prel. M. Krupavičiaus biografija:

Kunigas.

Jo pagrindinė „religija“ – lietuvių.

Prieškario Lietuvoje pravesęs Žemės ūkio reformos organizatorius ir pagrindinis vykdytojas.

Du kartus bolševikų nuteistas mirti.

Tiesmukas, bet visų pripažintamas, kaip demokratas.

Radikalas.

Vienas pagrindinių Lietuvos valstybės ir kariuomenės kūrėjų 1918 m.

Krikščionių demokratų partijos vadovas, stojęs prie jos vairo organizavimosi stadijoje ir po to ilgiausiai jai pirmininkavęs.

Steigiamajame seime buvo daugumos vadovas ir buvo siūloma jį rinkti seimo pirmininku, einančiu prezidento pareigas. Toms pareigoms jis jautėsi per jaunas ir į tą postą pasiūlė A. Stulginskį, pats likdamas daugumos vadu.

Žemės ūkio kultūros pionierius. Dotnuvoje jis suorganizavo Žemės ūkio akademijos steigimą.

Po A. Smetonos valdžios perėmimo M. Krupavičius kojojo dėl konstitucinio režimo grąžinimo, bet vėliau teko pasirinkti tarp Varnių koncentracijos stovyklos ar užsienio. Tada jis iš Lietuvos išvyko. 1930 m. grįžęs atgal buvo paskirtas Garliavos parapijos vikaru.

1940 m. rusams užėmus Lietuvą ir prasidėjus tremimams, nors pažįstamų ir atkalbinėjamas, ėmėsi žygių suimtiesiems išlaisvinti.

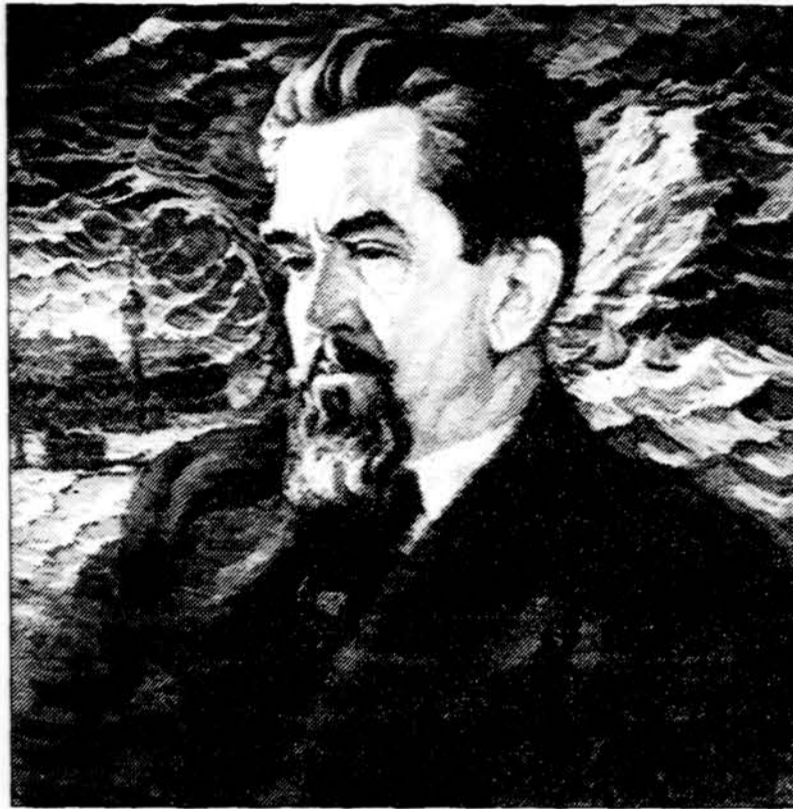
Nors ir suprasdamas bolševikų planus okupuotoje Lietuvoje, M. Krupavičius bandė daryti įtaką Lietuvos komunistams. Lietuvos vyskupų ir kitų dvasininkų pavestas, komunistinei vyriausybei jis paruošė memorandumą, kuriame išdėstė Katalikų Bažnyčios sociologinę doktriną ir jos praktiką Lietuvoje. Įrodinėjo, kad Katalikų Bažnyčia yra darbo žmonių gynėja. Memorandume buvo

Laikas ir vieta: 2005 m. rugsėjo 22 d. – pranešimai Mokslo akademijoje Vilniuje, rugsėjo 23–24 d. – išvyka autobusu į Mažosios Lietuvos regioną Vakarų Lietuvoje (naktinėje Šilutėje). Konferencijos darbo Klaipėdoje tema – Mažosios Lietuvos istorijos muziejus patirtis aktyvinant rinkinių panaudojimą ir viešinimą, Šilutėje – senojo Mažosios Lietuvos urbanistinio paveldo buklė ir problemos dėl savininkų kaitos saugotose teritorijose, Pagėgiuose – naikinami bei nykstantys istorijos, gamtos paminklai ir evangelikų luoterų kapinės. Išvykoje numatyta objektų lankymas, bendri pose-

džiai su muziejininkais, paminklosaugininkais ir paveldosaugininkais; savivaldybių vadovais.

Kalbos: lietuvių, anglų, vokiečių, rusų.

Registracija: prašome iki 2005 d. konferencijos organizacinio komiteto pirmininkui arba jo nariams pranešti numatomo pranešimo pavadinimą ir svarbiausias žinias apie autorius: vardas ir pavardė, darbovietė, užimamos pareigos (jei yra, mokslinis ir pedagoginis laipsnis ir vardas), darbovietės ir namų pašto adresas, telefonas, faksas, elektroninio pašto adresas,

Adomas Varnas. „Prel. Mykolas Krupavičius“.

kalbama Lietuvos krikščionių vardu. Jį pasirašė Mykolas Krupavičius. Taip jis bandė padidinti vyriausybės sudarantį asmenų lietuvišką sąžinę. To memorandumo pasekmė buvo ta, kad į M. Krupavičių buvo atkreiptas NKVD dėmesys. Jo reikalui aiškinti iš Maskvos buvo atvykęs specialus asmuo. Savo pamoksluose jis aiškino nacionalsocialistų rasizmo doktriną pavojingumą. Vokiečių saugumo policija tai sužinojo. Nors bandyta jį sulaukyti nuo tokio aktyvumo, jis to nepaisė. Vokiečiai likvidavus Lietuvos Laikinają vyriausybę, pasiremdamas savo, kaip buvusio seimo atstovo, statusu, 1942 m. jis vokiečių generaliniam komisariui Lietuvai įteikė du memorandumus. Trečiasis memorandumas 1942.11.9. buvo tam pačiam komisariui įteiktas su M. Krupavičiaus, buvusio prezidento dr. K. Griniaus ir buvusio ministro prof. J. Aleksos parašais. Jame buvo protestuojama prieš vokiečių užmojus kolonizuoti Lietuvą, apgyvenant ją vokiečiais. Po to M. Krupavičius buvo vokiečių saugumo policijos suimtas. Baigus tardymą, buvo pareikštas kaltinimas, kad jis su angliais, amerikiečiais ir žydais dirbo prieš Vokietiją. Vokiečių jis buvo pavadintas komunistu. Už visą tai jam buvo paskelbtas nuosprendis – ištremti į Vokietiją. Del areštų ir kaltinimų neteko sveikatos. Tą pripažino vokiečiai ir vėliau jam iki pat mirties už tai mokėjo pensiją.

Po karo Vokietijoje jis perėmė vadovavimą Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo komitetui (VLIK), išvystė šią organizaciją ir padarė ją pagrindiniu kovotoju už Lietuvos laisvę. VLIKui jis vadovavo dešimtį metų.

Išlektė Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) idėją ir ją įgyvendino. Sukūrė PLB. Jis ne tik atliko pagrindinį organizacinį darbą, bet ir teoretiskai apibrėžė lietuvių išlaisvimo uždavinį principus.

Jis buvo vienas geriausių prieškarinio oratorių. Prof. J. Eretas mano, kad tik dr. K. Pakštas vėlesniais laikais galėjęs varžytis su prel. M. Krupavičiumi savo iškalbingumu.

„Krupavičiaus vykdomas Pasaulio lietuvių bendruomenės organizacijos kūrimas mūsų išsivijusių lietuvių palaikyti ir tautinei kultūrai ugdyti yra ne mažesnis reikšmės, kaip ir žemės reforma Lietuvos nepriklausomybei...“ – Vytautas Vaičekūnas.

Ieškodamas būdų pakelti Lietuvos žmonių gerovę ir pagerinti jų socialinius pagrindus, jis buvo išstudijavęs įvairias socialines teorijas ir doktrinas. Markso *Kapitalą* jis įsigilinęs perskaitė net tris kartus dar studentavimo laikais.

Lietuvai esant TSRS sudėtyje, buvo išspausdinta nemažai straipsnių, stengiantis patikslinti apie jį dezinformaciją. Prelatas Mykolas Krupavičius gimė 1885 m. spalio 1 d. Barberskyje, Marijampolės apskrityje. Mirė 1970 m. gruodžio mėn 4 d. Chicago mieste, JAV.

Šiai biografinei informacijai pagrindiniu šaltiniu naudota Petro Maldeiko parašyta biografija *Mykolas Krupavičius*. Knyga buvo išleista lietuvių Krikščionių demokratų sąjungos, Chicago, 1975.

pranešimo pavadinimas ir jo kalba, apgyvendinimo poreikiai (žūrėti toliau pateiktą informaciją). Pranešimų trukmė numatoma 30 minučių. Pranešimai arba jų pagrindu parengti straipsniai bus paskelbti atskiru leidiniu.

Organizacinis komitetas: pirmininkas – Lietuvos MA narys ekspertas, prof. Domas Kaunas (Vilniaus universitetas), nariai: doc. Vytenis Almonaitis (Vytauto Didžiojo universitetas), dr. Vacys Bagdonavičius (Kultūros, filosofijos ir meno institutas), dr. Silva Pocyte (Klaipėdos universitetas), Ar-

Didvyriškos moterys

Atkelta iš 1 psl.

Aplinkui daug jaunimo: vilnietės, aukštaitės, viena kita žemaitė, suvalkieitė, o dauguma mergaičių – iš pušynais pasiropšusių Dzukijos. Mes visos linkome prie vyresnių moterų, ypač prie ponios Ladigienės, kuri mus tiesiog saugojo nuo nevilties, nusiminimo...“ (*Esame*, p. 132).

Ir žiaurioje Sibiro, kur sudarytos nežmoniškos sąlygos ištremtiesiems kuo greičiau išmirti, Stefanija Ladigienė ir Adelė Dirsytė savo paskiruose lageriuose rūpinosi ne vien savimi, o rūpestingai globojo ir dvasiškai palaikė jaunesnes mergaites. Mokė stiprintis maldą, nepasiduoti nusiminimui, neleisti blogiui jų sugniuždyti. Adelės Dirsytės Sibire surakta kankinimų knyga, bet ir teoretiskai apibrėžė lietuvių išlaisvimo uždavinį principus.

Sibire melstis nebuvo lengva. Štai Stefanija Ladigienė pasakoja laiškuose savo artimiesiems, kaip ji, negalėdama daug laiko paskirti maldai, išmoko kiekvieną savo žingsnį ir skausmą paversti maldą... Ona Beleckienė savo atsiminimuose rašo: „Niekada gyvenime tiek daug nesimeldžiau, kaip Sibire. Dieną pradėjome kryžiaus ženklų ir maldą, dieną užbaigėme maldą. Gegužės, birželio, spalio mėnesiais kolektyviai kalbėjome litanijas, rožinį, giesmes giedojome. Sekmadieniais bendrai skaitėme Mišių maldas. Į darbą eidavome poteriudamos, iš darbo grįždavome taip pat. Jei prisieidavome sekmdieniais sunkiai dirbti, tai visus darbus ir žygius aukodavom Dievui kaip maldą, kaip savų širdžių aukas“.

Ir todėl jos neprarado tikėjimo, stiprino save ir kitus, panašiai kenciančius, – ir tai ne trumpą laiką, o metų metais. Beleckienė rašo, kaip, grįžusi į Lietuvą, vėl susitiko Ladigienę po visų iškentėtų kankinimų.

„Paskutinį kartą Ladigienę apkabinau ir bučiavau 1957 m., kada iš Vilniaus ji su Leokadija Juodišiene, generolo Juodišiaus žmona, atvyko į Kauną mairiugoms aplankyti. Mūsų susitikime skambėjo žodžiai viena kitai: Ar girdejai? Ar regėjai? Ar supratai? Ar galvojai? Ar mylėjai? Ar atleidi? Susitikime aš liečiau ašaras už iškentėtas kankinimas, o ji šypsojosi savo skaidriomis, ašarotomis akimis, mušė man per petį ir sakė: „Lai-

thur Hermann (Heidelbergo universitetas).

Rėmėjai: Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, Lituanistikos tradicijų ir paveldo išprasminimo valstybinė komisija, Mažosios Lietuvos fondas (Čikaga), Šilutės rajono savivaldybė.

Apgyvendinimo sąlygos: galimybė apgyvendinti užsienio ir iš kitų miestų atvykusius Lietuvos pranešėjus bus išspręsta gavus rėmėjų patikslintus atsiliėjimus. Išvykoje nakvynė ir maitinimą visiems konferencijos dalyviams suteikia Šilutės rajono savivaldybė.

Adresai bendravimui ir informacijos pateikimui:

„Ištrėmė viskas jau praeitis! Ištrėmė kokias kancias iškentėjo, o nepalūžo dvasia, nes širdyje nešiojo tikėjimo dvasią. Tą dieną teminėjom tik savo sutrypimą ir išniekinimą, bet neįjautėm nei pavydo, nei keršto tiems, kurie buvo laimingesni už mus, nepatyrę Sibiro baisumą ir tiems, kurie mus engė ir trypė... Neapykantą, kerštą, nugalėjome ir tuo iprasminome savo gyvenimą...“ (*Iš Atsiminimų*).

Adelė Dirsytė neteko sugrįžti į tėvynę, kurios taip ilgėjosi. Po žiauraus tardymo ji mirė Chabarovsko ligoninėje pakeliui į Lietuvą. Laidojimo vieta nežinoma. Jos testamentas pasauliui – mažutis, kuklūs maldų rinkinėlis: *Marija, gelbėk mus!* Išversta į daugelio pasaulio kalbų, ši knygelė vis naujai atrandama naujų kartų, ieškančių krislelio šviesos ir vilties. Jau užvesta Adelės Dirsytės kanonizacijos byla ir galbūt ilgainiui sulauksime jos paskelbimo šventąja kankine, mūsų tautos pažiba.

Ar šios didvyriškos moterys laikytinos feministėmis? Pirmosios nepriklausomybės laikais Lietuvoje jau buvo sprendžiamas feminizmo klausimas, moterims žengiant iš virtuvės ir mokslo įstaigas, į organizacijas, į viešąją valstybės gyvenimą. Ona Beleckienė, rašydama žurnalui *Tarybinės moteris* 1975 m. nurodė sovietinės moters padėtį: „Šiandien žmonos taip pat dirba laukuose, fermose, įstaigose, imonėse, fabrikuose, mokslo įstaigose, institutuose. Prie darbo už šeimos rūbų dar visi darbai namuose... Sulgintotos moterų teisės valstybės ir visuomenės gyvenimo sferose. Pasenusi ir atgyvenusi pažiūra namų ruošos darbus tebekrauti vien ant žmonos pečių... Vyras moka reikalauti, kokios turi būti jų žmonos; jie nori, kad jų žmonos nevirstų raganomis, bet paklauskime – ką jie daro ir kokias pastangas deda, kad šeimos židinyt būtų jausmų ir geras...“

Feminizmo klausimas naujai kyla ir posovietinėje Lietuvoje. Nekokią pavyzdį duoda nūdienės vakarietiškas feminizmas, virtęs kovingai radikaliu, kupinas pagiežos ir neapykantos vyrams. Norėtume, kad Lietuvos moterys pasuktų teigiama kryptimi, prisimindamos savo tautos didvyriškas moteris, apie kurias rašė Ona Beleckienė katalikiškoms moterims pirmojo atkariavimo suvažiavimu Kaune progai. 1989 m. balandžio 15–16 d.: „Istorija sako, kad lietuviškos moterys nestovėjo nuošalyje ar šešėlyje savo tautos reikalų: visur ir visada ejo su savo tauta – laimėje ir nelaimėje, tamsoje ir šviesoje, laimėjimuose ir pralaimėjimuose, darbuose ir žygiuose“.

Domas Kaunas – telefonai (8-5) 2366 100 (darbo), 8 616 18970 (mob.), faksas (8-5) 2366 104, el. paštas domas.kaunas@kf.vu.lt

Vytenis Almonaitis – telefonai (8-37) 261 196 (namų), 8 618 16910 (mob.), el. paštas v.almonaitis@hmf.vdu.lt

Vacys Bagdonavičius – telefonai (8-5) 2752 455 (darbo), 2764 692 (namų), el. paštas vacys.bagd@kfmi.lt

Silva Pocyte – telefonai (8-46) 410 190 (darbo), 8 611 46592 (mob.), faksas (8-46) 410 201, el. paštas s.pocyte@centras.lt
Arthur Hermann – el. paštas Arthur.Hermann@urz.uni-heidelberg.de
Domas Kaunas

Nuotaikingas kalėdinis koncertas Pal. Jurgio Matulaičio misijoje

FAUSTAS STROLIA

Čikagos priemiestyje Lemonte esantis Pal. Jurgio Matulaičio misijos choras, kaip ir kiekvienais metais, surengė sėkmingą koncertą, kurin atsilankė publikos daugiau, negu sutelpta bažnyčioje. Koncertas įvyko 2004 m. gruodžio 12 d. Jį globojo misijos kapelionas Algirdas Paliokas, SJ.

Choro vadovė sudarė naujumu ir įvairumu dvelkiančią programą. Šalia mišraus ir vaikų chorų, solistės, spalvingų fleitos intarpų ir kelių deklamacijų, šmet buvo dar smuiko solo, vargonų ir pianino pakaitomis palyda, mažesnes vaikų grupes atskiras pasirodymas, net ritminių instrumentų įvedimas. Atskirai pasirodė moterų choras, giedotos ir lotyniškos mišios. Taigi, buvo daug dalyvių, buvo taip pat daug įvairumo.

Sėkminga šio choro vadovė ir dirigentė yra Jūratė Lukminienė. Jau daugelį metų chorą padeda paruošti Rasa Poskočimienė. Ypač žavus buvo moterų choro atliktas Fr. Schubert „Ave Maria“, pasižymėjęs išlygintu balsų skambėjimu. P. Yon lotyniškoje „Piemenių mišiose“, su kuriomis pradėtas koncertas, geriausiai skambėjo „Kyrie“ ir „Agnus Dei“. Čia ne tik girdėjome darniai sukauptą ir apvaldytą vokalą, bet ir nuširdų choro išjautimą. Mišių vardas – „Piemenių“ – pateisino kūrinių įtraukimą į kalėdinį koncertą, o išplėtos mišių dalys davė atsvarą likusiai koncerto daliai, kuri daugiausia susidėjo iš posminės muzikos pasikartojimų. Itin geras spren-

dimas! Būtų buvę gera, jei publika būtų buvusi išpėta tarpe mišių dalių neploti, tuomi išlaikant muzikinio kūrinių vientisumą.

Malonu, kad su atėjusiu ekuumenizmu dabar jau galime ir katalikų bažnyčioje „įgirsti“ vadinamąją „Martyno Liuterio lopšinę“ – „Away in a Manger“. O kokia nuširdi ta lopšinė, kaip išlygintai ir šiltai ji nuskambėjo. Amerikiečių iš Appalacian (A-pe-lei-si-en) kalnyno kilusi giesmė „I Wonder“ (Klajodamas stebiuosi) išsiskiria savo melodijos nebaigtimi. Kiekvienas posmas, atrodo, pakimba kažkur nežinomybėje ir nesugrįžta tradiciškai „namo“, o kitais posmais tęsia savo kalėdinį pasakojimą ir vėl, ir vėl pakimba. Giesmė skambėjo ir naujai, ir įdomiai, ir meniškai, posmus chorui pasikeičiant su soliste.

Pasaulyje laikoma viena populiariausių lotyniškų giesmių „Adeste Fideles“ (Ateikite, žmonės), išversta į 120 kalbų, buvo atlikta kiek greituoku tempu. Nedaug skyrėsi ir „Hark! the Herald Angels Sing“ (Štai užgimusiam Karaliui); tai Amerikoje abi labai populiarios giesmės, antroji – F. Mendelssohn kūriny.

Konstantino Mikalojaus Čiurlionio brolis Povilas – muzikas ir architektas – yra giesmės „Piemenių, piemenys Betliejūn skubėjo“ autorius. Tai choro iš metų į metus gerai įsisavinta giesmė, tryško švelnumu ir dideliu muzikalumu – tiek solinėse, tiek chorinėse dalyse.

Yra nedaug Kalėdoms parašytų neposminių kūrinių – balso solui su choru. O vienas tokių – ypač gerai išbaigtas kū-

riny – yra prancūzo Adolphe Adams parašyta giesmė „Cantique De Noel“ (Nakties tyloje), nuolatos girdima per radiją, atliekama pasaulinio garso solistų ir chorų.

Gaila, kad solistei turbūt darbo sąlygos neleido pašvesti daugiau laiko pasiruošti ar pasiklausyti ir teisingai išmokyti. Panašiai atsitiko ir su P. Yon „Gesu Bambino“ (Kudikėlis Jėzus). Nors tai ir atrodytų mažmožiai, tačiau lai ne tik savi, bet ir svetimi, atsilankę į mūsų koncertus, žino, kad lietuviai ir muzikalūs, ir muzikaliai kultūringi! (Solistės balsą aptarti tiktų daugiau balso specialistams, bet turbūt nesuklysiu, kad daugelyje vietų buvo kuo pasigėrėti.)

Tyliai, tylutėliai į bažnyčią įžingsniau vaikų choras „Vyturys“ su savo vadovu Dariumi Polikaičiu. Pradžiai, V. Miškio „Neturtas“ (žodžiai Lacrimos), kur liūliuojantis, banguojantis vaikų dainavimas maloniai nuteikė publiką. Amerikiečių populiarioji giesmė „Angels We Have Heard on High“ (Mes girdėjom angelus) jautėsi labai užtikrintas dainavimas. Priegiesmyje ant skiemens „Glo-“ buvo kartais net per daug entuziazmo, kur kai kur išlįsdavo kiek atviro, nesukontroliuoto garso. B. Galuppi „Dixit Dominus“ ypač žavėjo savo greitu tempu. Turint minty, kad atliktas tik šešių jaunučių dainininkų, pačiam dirigentui akompanuojant, negalėjo būti geriau! Užbaigiant su D. Moore „Alleluia“ ir N. Sleeth „Gaudemus“, reikia pripažinti, kad „Vyturio“ choras – nebe pradiokai, o gerai „susizaidusi ko-

manda“, pasitikinti ir savo vadovu, ir savimi.

Vaikai dar pasiliko bendrai su visais pagiedoti F. Gruber švelniąją „Tylį naktį“. Pasigirdo ypač šilta fleitistės Rimos frazuotė, pagrojančios posmelį solo. Paskiau kituose posmuose ir vaikai, ir solistė, ir bendras visų choras pasižymėjo gražiai sutelktais išlygintais balsais. Norėjosi svajingos užbaigos ir užlaikymo, o, atrodė, lyg giedoriai būtų buvę pavargę ir pritrūkę kvapo...

Eilėraščius tarp giesmių meniškai deklamavo Nijolė Martinaitytė-Nelson. Pal. J. Matulaičio misijos kapelionas kun. Algirdas Paliokas, SJ, misijos choro vadovė Jūratė Lukminienė; stovi: „Vyturio“ vaikų choro vadovas muz. Darius Polikaitis, solistė Genovaitė Bigenytė, choro valdybos pirm. Romanas Stropus, smuikininkė Dainora Petkevičiūtė, fleitistė Rima Polikaitytė, akompaniatorius Vidas Neverauskas.

Nepaisant mano kai kurių pastebėjimų, vargiai kas nesidžiaugė programos įvairumu ir tikrai šventišku koncertu. Solistė, instrumentalistams, chorams ir jų vadovams skambiu ir dar daug darbinių Naujųjų metų!

Pal. Jurgio Matulaičio kalėdinio koncerto programos atlikėjai, vadovai ir rengėjai. Sėdi iš kairės: aktorė Nijolė Martinaitytė-Nelson, Pal. J. Matulaičio misijos kapelionas kun. Algirdas Paliokas, SJ, misijos choro vadovė Jūratė Lukminienė; stovi: „Vyturio“ vaikų choro vadovas muz. Darius Polikaitis, solistė Genovaitė Bigenytė, choro valdybos pirm. Romanas Stropus, smuikininkė Dainora Petkevičiūtė, fleitistė Rima Polikaitytė, akompaniatorius Vidas Neverauskas.

Jungtinis Pal. Jurgio Matulaičio misijos ir vaikų choras „Vyturys“ atlieka kalėdinį koncertą Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijos bažnyčioje, Lemont, IL. Visos nuotraukos Vytauto Jasinevičiaus.

Ričardui Povilui Vaitiekūnui — 65-eri

LAIMA APANAVIČIENĖ

1940 m. sausio 15 d. Kaune „ne savo valia“ (sukaktuvininio žodžiais) į šį pasaulį atėjo Povilas Ričardas Vaitiekūnas, žinomas Lietuvoje tapytojas, 1991 m. Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas.

Žinau, kad gimtadienis Ričardui – eilinė diena, niekuo nesiskirianti nuo kitų. Manau, kad tą dieną jis tapys ar pasilenkęs virš stalo ką nors rašys, o gal sėdės ant savo sodybos slenkstio ir žiūrės į tolumoje žiemą vasarą žaliuojantį pušyną Mardasavo kaime, Varenos

rajone. Seniai ten nebuvau. Ričardo žmona Birutė sakė, kad ten viskas pasikeitę. Bet nematau, kad pasikeitę sniokšiantis sraunuolė ūla, nešanti savo vandenį į Merki, kad išnyko miškas. Tik manau, labai išaugo kiemo viduryje pasodinta liepa.

Dažnai pagalvodavau, iš kur žmogus, išaugęs ant miesto asfalto, turi tokį gamtos pajautimą, kokį turi Ričardas. Gal dėl to kaltos Vidzgaivių pievos ir laukai, kur prabėgdavo vasaros atostogos pas motinos seserį, o

gal pats Dievas apdovanojo jį šia jusle?

Į kokį jo tapytą paveikslą nepaziūrėsi – visur gamta, net ir tame, kuriame pavaizduotas kambarys, tame irgi jaučiamas gamtos alsavimas.

Vartau senesniais išleista albumą Povilas Ričardas Vaitiekūnas (artseria, 2003 m., Vilnius) ir, atrodo, lankausi jo ir jo žmonos Birutės namuose. Štai sodriais žaliais potėpiais nupieštas medis, o ten prie upės aitvarus leidžiantys, laivelius plukdantys bei kamuoliu žaidžiantys

Ričardas P. Vaitiekūnas. „Stotis“. 1972. Popierius, gvašas.

vaikai (tai vis, manau, Ričardo vaikystė), o štai Latvija, kurioje prabėgo kareiviškos dienos. Paskui Lietuvos peizažai su Vaitiekiaus sodyba, su kapinaitėmis Dzukijoje, su Nemuno žemupiu. O štai iš darbo „Inkaro“ fabrike grįžtanti mama, Pažaislio vienuolynas, kur apsigyvena su šeima. Čia pat už sienos – geriausio draugo A. Martinaičio dirbtuvė. Jų studijose lankosi P. Repšys, S. Geda, A. Gudaitis, A. Šaltenis ir daugelis kitų. Iš čia Ričardas važiuoja į Kauną dėstyti Stepo Žuko taikomios dailės technikumui, Kauno dailės mokyklon. Bet vasaros... Vasaros prabėga Česukų kaime, Nemuno ir Neries santakoje.

Toliau – studija Panemunėje ir „Palata“, „Persirengimo kambarys“.

Likimas taip lemia, kad susitinkame Vilniuje. Musų dukra ir jūdvių sūnūs laksto uždarame Vilniaus miesto kieme, o kad parodytume jiems gamtą, vedamės juos prie Vilnelės upės už Katedros (tada – Paveikslų

galerija) pastato.

Prisimenu įvykiu tapusį „Grupės 24“ parodos atidarymą (1990 m. vasarį). Tai Ričardo dovana anksi šį pasaulį palikusi draugui A. Martinaičiui. Puiki dovana!

O paskui – Dailės akademija, Tapybos katedra, vedėjo pareigos, profesoriaus vardas. Ir šalia viso to – tapyba, tapyba, tapyba... Tiesa, dar rašymas. Tave Dievas apdovanojo daugeliu talentu ir, ačiū Jam, kad tu tuos talentus neišbarstai gyvenimo kelyje.

Veliu musų keliai išsiskyrė. Jus vis dažniau važiuodavote į Mardasavą, o mes su vyru išvykome į Ameriką. Bet, matyt, taip jau lemta, kad mes vėl susitinkame. Šį kartą Amerikoje. Tiesa, ne akis į akį, bet su tavo piešiniais.

Tačiau tavo piešiniai – tavo gyvenimo istorija. Todėl, sveikinu tave gimtadienio proga, linkėdama kuo geriausias kurybines kloties ir, žinoma, sveikatos.

Katalogas popiežiaus Julijaus II 500 m. sukakčiai paminėti

Popiežius Julijus II (Guilio II), gyvenęs prieš penkis šimtus metų, buvo vienas žymiausių popiežių Vatikano istorijoje. Didelis meno globėjas, Julijus II išgarsėjo savo reformomis, pakvietęs į Vatikaną Michelangelo, Rafaelį, Bramantę, taip pat davęs pradžią Vatikano muziejams. Istorijoje Julijus II vadinamas Renesanso popiežiumi. Jo milžiniška figura yra pavaizduota Michelangelo „Mozeje“.

Italijoje Abissona Marina miesto meras Stefano popiežiaus Julijaus II 500 metų sukakčiai paminėti paruošė katalogą italų ir anglų kalba. Iš viso pasaulio buvo pakviesti menininkai pagerbti šį įdomų ir žymų popiežių, dedikuojant jam savo „Ex libris“.

J.G.

Į kvietimą atsiliepė dailininkai iš 34 valstybių: buvo atsiųsti 164 darbai. Katalogas pateko 126 dailininkai. Iš Lietuvos kataloge išspausdinti Juozas Gecevičius, Alinas Tauteris, Gintaro Tauteris ir Tatjana Diščenko kūriniai.

Iš Amerikos su neįvardintais „Ex libris“ darbais, tarp kitų, dalyvauja Veronika Švabienė ir Laima Švabaitė-Petruilienė.

Pirmą premiją laimėjo Baltarusijos menininkas Vladislav Kvarntalny, antrą – Italijos Callisto Gritti, trečią – Marius Liugaila iš Lietuvos.

Tarp 21 atrinkto „Ex libris“ įvardinto darbo minima iš Lietuvos: Grazinos Didelytės ir Danutės Grazienės kūriniai.

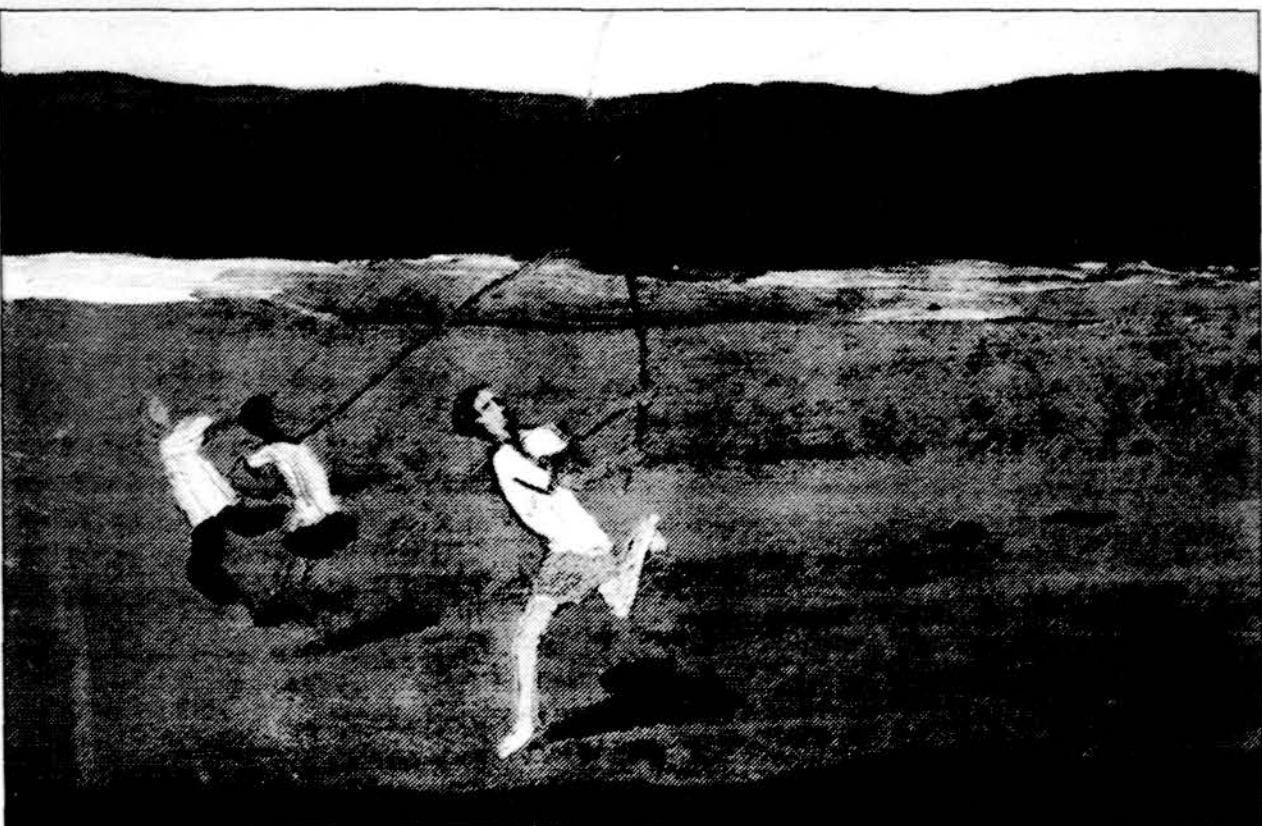
J.G.

Veronika Švabienė. „Ex libris“ popiežiaus Julijaus II sukakčiai paminėti. Lino raizginys, 2003.

Laima Švabaitė-Petruilienė. „Ex libris“ popiežiaus Julijaus II sukakčiai paminėti. Lino raizginys, 2004.

Ričardas Povilas Vaitiekūnas. „Aitvarai“. 1966. Drobė, alicjus.

„Gyvenu menui“

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Šiais žodžiais prasideda arija „Vissi d'arte“ Giacomo Puccini operoje „Tosca“. Šią operą dainavo daug solisčių, bet šiame rašinyje paminėsiu tik dvi, kurių era baigėsi su Renata Tebaldi mirtimi.

Dvidešimtojo šimtmečio 1950-1960 m. laikotarpiu dainavo dvi garsios solistės: Maria Callas ir Renata Tebaldi. Jeigu skaitei straipsnį apie Callas, žinok, kad tuoj bus paminėta ir Renata Tebaldi. Arba atvirkščiai, jeigu skaitei apie Tebaldi, bus ir Callas pavardė. Jos muzikos pasaulyje buvo kaip dvyknukės – konkurentiška prasmė. Kaip tos dvi garsios operos: „Pajacai“ ir „Cavalleria Rusticana“.

Callas ir Tebaldi vaikystė, jaunystė ir karjeros pradžia buvo labai panaši, bet toliau jų gyvenimo būdai išsiskyrė.

Maria Callas.

Maria Callas

Maria Callas gimė 1923 m. gruodžio 3 d. New York mieste, ką tik atvykusioje iš Graikijos imigrantų šeimoje. Pakrikštyta Maria Sofija Cecilia Kalogeropoulos. Čia gyvendama Maria lankė valstybinę mokyklą. Jos tėvas bandė pragyventi verslu, bet nepasisekė, visa šeima labai neturtingai gyveno. Norėdama prisitaikyti prie amerikietiško gyvenimo, jis pakeitė savo pavardę į Callas. Motinai labai nepatiko Amerikoje gyvenimas. Išsiskyrusi su vyru, pasiėmė dukteris: 13 m. Maria ir jos seserį atsivežta iš Graikijos, sugrįžo atgal į Graikiją. Graikijoje Maria įstojo į Atėnų Karališkąją muzikos akademiją pianino klase. Pastebėjusi, kad Maria turi balsą, ją į savo globą paėmė garsi buvusi ispanų solistė Elvira de Hidalgo. Viešai Maria pirmą kartą dainavo 1939 m. mokyklos spektaklyje Pietro Mascagni operoje „Cavalleria Rusticana“ Santuzza rolę. Būdamas 16 m. gavo mažą rolę Suppe operoje „Bocaccio“. Vėliau, 1942 m., jai jau buvo patikėta pagrindinė rolė Giacomo Puccini operoje „Tosca“. Vokietiams okupavus Graikiją, Callas dainavo Wagner operas „Tristan und Isolde“, „Die Walküre“, Beethoven „Fidelio“. Kadangi karo metu buvo maisto trūkumas, Maria savo dainavimu galėjo išlaikyti motiną ir seserį. Bet Maria nebuvo patenkinta savo gyvenimu. Gavusi iš tėvo 100 dolerių, grįžta į Ameriką. Nors jai buvo pasiūlyta dainuoti Metropolitan operoje, bet nutarė važiuoti į Italiją. Kaip nutarė, taip ir padarė.

Italijoje Callas sekėsi geriau. Tuometinis garsus dirigentas Tullio Serafin jai pasiūlė dainuoti Ponchielli operą „La Gioconda“, 1947 m. Veronos vasaros festivalyje. Po šio spektaklio

taklio atsidarė durys į kitus operos teatrus. Pradžioje dar dainuodavo sunkias, dramatiškas roles, reikalaujancias stipraus balso, Wagner operas. 1951 m. Maria Callas debiutuoja Milano La Scala operoje su Verdi „I Vespri Siciliani“. Po Callas padainuotos Cherubini operos „Medea“ publika buvo sužavėta jos dramatiška interpretacija, bet muzikos kritikai pastebėjo, kad jos dainavime trūksta tikrojo *bel canto*, gražaus balso skambesio. Tada dirigentas Serafin prikamba ją pereiti į *bel canto* operų repertuarą. Jis jai padavė Bellini operos „I Puritani“ partitūrą ir liepė per savaitę ją išmokti. Nors Callas prieštaravo, sakydama, kad dar turinti Florencijoje dainuoti „Die Walküre“ spektaklius, tačiau pažadėjo išmokti ir *bel canto* operą.

Italijoje Maria Callas susipažino su verslininku Giovanni Battista Meneghini, už save vyresniu 28 metais. 1951 m. ji išteka už jo ir jau operų programose rašosi Maria Meneghini-Callas. Dabar Maria užsitikrina gerą, saugų gyvenimą. Ištekėjusi ji pakeičia savo fizinę išvaizdą, numeta daug svorio. Aukšta, plona, klasikiniu graikišku profilu, didelėmis akimis, išėjusi į sceną pakerėdavo publiką. Dabar jai atdaros durys ne tik į garsiausių operų teatrus, bet būdama elegantiškai puošni, savimi pasitikinti, ji dalyvauja aukštuomenės gyvenime.

Callas muzikinis gyvenimas taip pat kilo aukštyn. Tullio Serafin, privertęs ją išmokti dainuoti romantiškas Donizetti, Bellini ir Rossini *bel canto* operas, neatleidžia ir nuo dramatišnių sopranų rulių. Jie nuvažiuoja į Mexico City, kur Callas triumfuoja, dainuodama Verdi „Aida“. Sugrįžusi į La Scala, Callas 29 m. yra tikrąja to žodžio prasmė „prima donna“. Ji dainuoja Londone, Paryžiuje, Chicago, Dallas, Buenos Aires, Metropolitan.

Maria Callas buvo dramatiška net tik operos scenoje, bet ir privačiame gyvenime. Nuolat susipykdavo su operų vadovais. Neturėjo pastovaus, ilgo kontraktą nė su viena opera. Ji buvo trumparegė. Atsisakiusi dešimties ir retai kada dėvėjo linzes. Dirigentas varydavo iš kantrybės, priversdama sekti juos tempo (greitį) pagal jos dainavimą.

Po 1957 m. Donizetti operos „Anna Bolena“ spektaklio Maria susipažįsta su graiku turtuoliu Aristoleliu Onassis. Po dviejų metų ji išsiskiria su vyru Meneghini ir prasideda draugystė su tautiečiu Onassis. Apie 1960 metus jau pastebimas Callas balso nuovargis. Nebegali dainuoti kai kurias operas. Jos balso aukštame registre pasireiškia nesukontroliuojamas bangavimas.

Aplamai, objektyviai klausiant, Callas neturėjo gražaus, itališko tipo, švaraus tembro balso, bet jos balsas buvo savitas, lengvai atpažįstamas. Ji buvo nepaprastai visapusiškai talentinga solistė, kurios repertuaras siekė nuo *coloratura* (balso ypatybė lengvai atlikti įvairius melodijos pagražinimus) iki pačių dramatiškiausių rulių. Profesiniame gyvenime ji buvo griežta sau ir kolegoms. Jai niekada nepritrūko energijos, žiūrovui nereikėjo nuobodžiauti, kai ji dainuodavo scenoje. Ypač ji pasizymėjo Bellini operoje „Norma“, kurią ji daina-

vo daugiausia už visas kitas operas. Kai Maria Callas dainavo 1964 m. „Tosca“ ir „Norma“ Londone, Paryžiuje ir New York, niekas nesitikėjo, kad tai buvo paskutiniai jos operos spektakliai. Jos karjera buvo palyginti gana trumpa – apie 16 m. Kai prasidėjo draugystė su Onassis, ji beveik 9 metus visai nebedainavo. Kai Onasis vedė prezidento Kennedy našlę Jacqueline, Maria pergyveno didžiausią nusivylimą. Po tokios ilgos pertraukos operos sceną sugrįžti buvo sunku. Ji dar bandė koncertuoti viena, bet su dideliu nepasisekimu. Vėliau dar bandė koncertuoti su tenoru Giuseppe di Stefano, bet jau abiejų balso stygos nebeplaklavo savininkų norams. Maria Callas dar vieną semestrą mokė studentus New York Juilliard muzikos mokykloje.

Kai Callas sužinojo, kad mirė Aristotelis Onasis, ji buvo visiškai dvasiškai ir fiziškai palaužta. Ji nebeturėjo į ką atsiremti. Nuo jaunystės nieko bendra neturėjo su motina ir seseria. Motinai nedovanojo, kad ji nuo vaikystės turėjo užsidirbti duoną, ir tokiu būdu prarado savo jaunystę. Po visų nepasisekimų: praradusi Onassis, praradusi balsą, praradusi draugus, ji užsidarė Paryžiuje savo bute. Nieko neįsileisdavo. Prisimenu, kaip grįžtant iš Lietuvos, Romos oro uoste pamaciau didžiulę laikraščio antraštę: „Maria Callas e morta“. Ji staiga mirė 1977 m. rugsejo 16 d. Paryžiuje savo bute, sulaukusi vos 53 metų. Po graikų ortodoksų pamaldų, jos kūnas buvo sudegintas, pelenai parvežti į Graikiją ir išbarstyti Egejos jūroje. Jos profesinis ir privatus gyvenimas buvo traagiškas, kaip senųjų graikų dramoje.

Daug knygų prirašyta apie jos gyvenimą. Kai kuriose biografiniai duomenys gal yra tikslūs, kai kuriose per daug persistengta. Jos motina Evangelia Callas parašė knygą apie savo dukterį su gana neigiamais motyvais. Kai motina prašydavo jos finansinės pagalbos, dukterė Maria atsakydavo, kad, eitų ir užsidirbtų, taip kaip ir ji užsidirbdavo vaikystėje. Galbūt tikslesnė ir autentiškesnė knyga yra parašyta po jos mirties, pasinaudojant jos bute rastais laiškais, korespondencija. Vieni vadino Maria Callas legenda. O ji pati sakė, kad aš esu legenda, patys žmonės tokią padarė, aš esu tik žmogus. Bet ji negalėjo išvengti žurnalistų, fotografijų ir aprašymų apie ją.

Renata Tebaldi.

Renata Tebaldi

Renata Tebaldi gimė 1922 m. vasario 1 d. Pesaro miestelyje, šiaurinėje Italijoje. Pakrikštyta Renata Ersilia Clodilde Tebaldi. Jai negimus, tėvas paliko

Renata Tebaldi Verdi operoje „La Traviata“.

motiną. (nežinojo, kokią garsią dukterį paliko). Trejų metų Renata suserga polio liga. Dėl šios ligos paliko neįmąsumas. Nesant namuose tėvo (Renata manė, kad jis yra miręs), viskuo rūpinosi jos motina Giuseppina. Motina su dukrele persikelia gyventi pas savo tėvus į mažą miestelį Langhirano, netoli Parma miesto. Po kurio laiko Renata pradeda pianino pamokas. Mokykloje ji buvo aukščiausia ir labai neįrašė, nesėkė. Kai lankė mokyklą ir reikėjo ką nors atlikti bažnyčioje, tuoj kiti sakydavo, kad Renata gali pagiedoti. Taip ji prie vargonų vis giedodavo, kol pasklido žinia po miestelį, kad turi mergaitę su labai gražiu balsu. Nors ji buvo pradėjusi skambinti pianinu, bet nelabai patiko ir nesėkė. Renata, būdama 16 m., norėjo įstoti į konservatoriją, bet priėmė tik nuo 18 metų. Ji pasisakė, kad yra aštuonioliklos. Tuo metu Pesaro mieste gyveno buvusi solistė Carmen Melis, kuri, nors ir paprakte Renatos dainavimą, bet pripažino, kad mergaitė turi labai gražų balsą. Užėjus karui, konservatorija buvo uždaryta, mokytoja Carmen Melis išsikėlė į Como, o Renata su mama – į provinciją. Dabar Renata pati mokėsi dainuoti. 1944 m. buvusi jos mokytoja Melis pranešė Renatai, kad ji susitarė su Rovigo miestelio operos vadovybe, ir Renata galės dainuoti Boito operoje „Mefistofele“, nors ir ne pagrindinę Margaritos rolę, bet kita, trumpa, bet svarbi Elenos partija. Po to dvejus metus Tebaldi padainuodavo tai šen, tai ten, nes po karo dar nebuvo galimybės operų pastatymams.

1946 m. įvyko Renatos dainavimo didžiausias lūžis. Ji dainavo Trieste Verdi operoje „Otello“ Desdemonos rolę. Vėliau dainavo Brescia mieste Mascagni operoje „L'Amico Fritz“.

Kai La Scala operoje dainavo Maria Callas ir Renata Tebaldi, prasidėjo savotiška konkurencija

Taip kaip ir Maria Callas, dabar atsidarė operos teatrų durys Renatai Tebaldi. Nors ji save laikė lyrinio sopranu, tačiau Toscanini sakė, kad ji gali dainuoti ir dramatiškas roles. Jis Renatą prikallbėjo dainuoti Verdi „Aida“ La Scala operoje. Šioje operoje ji debiutavo San Francisco ir Lyric Operoje Chicago.

Renata Tebaldi patyrė didelį smūgį, kai staiga mirė jos motina. Po mamos mirties atsaukė visus likusius Metropolitan operos spektaklius. Jos abi buvo labai artimos. Nuolat kelio vakarą, motina savo dukrai paaukėjo visą savo gyvenimą. Renata buvo labai sužadinta, kai per jos motinos šv. Mišias šv. Petriko katedroje prisirinko pilna bažnyčia žmonių pagerbti jos mamą, prieš išvežant ją į Italiją palaidoti.

Tebaldi balsas buvo priešingas Callas. Jis buvo tipiškai itališkas, aksominis, švarus, stiprus. Apie 1962 metus jos balsas pradėjo keistis. Ji visus metus nedainavo, nes turėjo pakeisti dainavimo techniką. Viturini registras tebebuvo puikiai atrodytų, kad garsas ateina iš

dangaus kaip angelo. Todėl jis pastatė Renatą virš viso choro. Po to pasklido gandai, kad Toscanini pasakė, jog Tebaldi turi angelo balsą.

Tikroji Renatos operinė karjera prasidėjo tada, kai ji La Scala teatre pirmą kartą, vėl Boito operoje „Mefistofele“, atliko abi partijas: Margaritos ir Elenos. Ji ten dar dainavo Wagner operose „Lohengrin“ (Elenos partiją), „Die Meistersinger“ (Evos partiją) ir „Tannhauser“ (Eli-sabeth partiją). Renata labai apgalvestavo, kad negalėjo dainuoti Wagner operų kituose kraštuose, kadangi ji dainavo itališkai. Ji pati prisipažino, kad nedrįso dainuoti vokiškai, nes jos vokiečių kalba nebuvo gera, o Wagner operoje žodžiai yra labai svarbūs. Ir vėliau, kai jau nebedainavo operose, bet dar dvejus metus gastroliavo su koncertais, niekada nedainavo vokišką dainų (lieder).

Kai La Scala operoje dainavo Maria Callas ir Renata Tebaldi, prasidėjo savotiška konkurencija

Taip kaip ir Maria Callas, dabar atsidarė operos teatrų durys Renatai Tebaldi. Nors ji save laikė lyrinio sopranu, tačiau Toscanini sakė, kad ji gali dainuoti ir dramatiškas roles. Jis Renatą prikallbėjo dainuoti Verdi „Aida“ La Scala operoje. Šioje operoje ji debiutavo San Francisco ir Lyric Operoje Chicago.

Renata Tebaldi patyrė didelį smūgį, kai staiga mirė jos motina. Po mamos mirties atsaukė visus likusius Metropolitan operos spektaklius. Jos abi buvo labai artimos. Nuolat kelio vakarą, motina savo dukrai paaukėjo visą savo gyvenimą. Renata buvo labai sužadinta, kai per jos motinos šv. Mišias šv. Petriko katedroje prisirinko pilna bažnyčia žmonių pagerbti jos mamą, prieš išvežant ją į Italiją palaidoti.

Tebaldi balsas buvo priešingas Callas. Jis buvo tipiškai itališkas, aksominis, švarus, stiprus. Apie 1962 metus jos balsas pradėjo keistis. Ji visus metus nedainavo, nes turėjo pakeisti dainavimo techniką. Viturini registras tebebuvo puikiai atrodytų, kad garsas ateina iš

Maria Callas Bellini operoje „Norma“.

daug šis išdidis moteris, visu aštrumas iki pat karjeros pabaigos. Renata daugiausia dainavo itališkas operas: Puccini „Tosca“, „Le Boheme“, Verdi „Otello“, „La Traviata“ ir t. t. Jos karjera buvo ilga. Pradėjo 22 metų ir baigė 54 m. Dainavo 32 metus. Nustojusi dainuoti, ji gyveno viena (buvo netekėjusi) Milane, netoli La Scala operos pastato. Į operas niekada neidavo, nes jai nepatiko, kai jai įėjus į salę, žmonės pradėdavo plūti. Kartais nueidavo į generalines repetitijas. Vėliau susirado tėvą, su juo susitaikė ir jam paskyrė lėšas pragyvenimui iki gyvos galvos. Pašlijus sveikatai, pusantrų metų Tebaldi gyveno Italijos mažojoje respublikoje San Marino. Ten ji ir mirė 2004 m. gruodžio 19 d., sulaukusi 82 metų. Po religinių apeigų palaidota šeimos koplyčioje Langhirano miestelyje Italijoje.

Kai La Scala operoje dainavo Callas ir Tebaldi, prasidėjo savotiška konkurencija. Kas ją sukėlė, nelabai aišku. Vieni rašo, kad mažiau pasisekusiam Tebaldi operos dainavimu, Callas skleidavo gaudus apie jos nesėkmes. Tebaldi viename pasikalbėjime sakė, kad Callas buvo švyturujanti, madinga ir tuo ji gyveno. „Aš tokia nebuvo ir man to nereikėjo. Aš gyvenu savo pasisekimais. Aš turiu savo publiką, ji turi savo, ir abiem yra užtektinai vietos. Maria paliko žymi mūsų eroje, niekas to negali paneigti. Ji norėjo dainuoti viską ir tai darė. Bet ne kiekvienas nori tai daryti, ir kaip gaila, tai ne visada įsėina į gera. Ir aš noriu patvirtinti, kad tarp mūsų nebuvo nė vieno nemalonaus žodžio. Vieną vakarą, kai aš dainavau Metropolitan operoje Cilea Adriana Lecouvreur, nežinau, kada ją paliko Onassis, dėl kurio ji paaukėjo savo karjerą. Ir aš jos daugiau nemaciau. Kai sužinojau apie jos staigią mirtį, mane apėmė šurpas. Kiek

daug ši išdidis moteris, visu aštrumas iki pat karjeros pabaigos. Renata daugiausia dainavo itališkas operas: Puccini „Tosca“, „Le Boheme“, Verdi „Otello“, „La Traviata“ ir t. t. Jos karjera buvo ilga. Pradėjo 22 metų ir baigė 54 m. Dainavo 32 metus. Nustojusi dainuoti, ji gyveno viena (buvo netekėjusi) Milane, netoli La Scala operos pastato. Į operas niekada neidavo, nes jai nepatiko, kai jai įėjus į salę, žmonės pradėdavo plūti. Kartais nueidavo į generalines repetitijas. Vėliau susirado tėvą, su juo susitaikė ir jam paskyrė lėšas pragyvenimui iki gyvos galvos. Pašlijus sveikatai, pusantrų metų Tebaldi gyveno Italijos mažojoje respublikoje San Marino. Ten ji ir mirė 2004 m. gruodžio 19 d., sulaukusi 82 metų. Po religinių apeigų palaidota šeimos koplyčioje Langhirano miestelyje Italijoje.

Kurie lankėme operas, vos atsidarius Lyric Opera of Chicago, 1954 m. buvo laimingi, kad matome šias dvi primadonas: Maria Callas ir Renata Tebaldi, dainuojancias ir vaidinancias. Po spektaklio Callas vis dar tebevaidindavo, išėjusi nusilenkti publikai. Ilgai, iškelusi rankas, priimdavo publikos aploдимentus, o kartais net priklauptavo. Tebaldi išeidavo su jai tipiškų šypsniu, išreiškiančiu nuosirdumą ir paprastumą. O kai Maria Callas ateidavo į operos spektaklį ir sėdėdavo salėje, rodos ir tos operos spektaklis tapdavo svarbesnis. Kai per pertrauką ją apstoje kalbino, ji su nuosirdžia kantrybe mūsų klausėsi ir pasirašė programą. Renata Tebaldi po spektaklio visus priimdavo, su visais sveikindavosi, savo paprastumu visus sužavėdavo. Kas link profesijos, Renata irgi buvo griežta. Kartą Metropolitan operoje jai nepatiko pasiūtas kostiumas. Ji atsakė jį vilkėti, sakydama, kad niekas neateis pasižiūrėti kostiumo, o manęs ir mano dainavimo.

Tiek Callas, tiek Tebaldi įdainavo daug operų ir arijų plokštėse. O dabar dar jas galima matyti vaizdajuostėse. Kurie neteko matyti šių dviejų, aukštų, elegantiškai atrodančių primadonų gyvų, dainuojančių operose ar koncertuose, elektronikos pagalba, galės jų paklausyti, pamatyti ir įvertinti jų muzikinį meną. O mums, mačiusiems jas, pasilikis nepamirštami įspūdžiai. Maria Callas ir Renata Tebaldi nepaliko palikuonių, bet paliko muzikinį kraitį ateinančioms kartoms.